

Landskapsmåleriets återkomst

Borås är självfallet inte världskonstens centrum. Men även här känns vindkantringen, då något avgörande händer. Säkrast sker det på höstens – i år tioårsjubilerande – utställning Konstliv Sjuhärad, där Jolanta Nowaczyk bidrog med landskap i centrum.

Sjuhärad. 70 lokala konstnärer ställde några oktoberdagar ut på konstnärsgalleriet Ålgården. Samtidigt öppnade de sina ateljéer för allmänheten, en publik i aldrig tidigare skådade skaror. Utställningen är årets tillfälle att ta pulsen på det lokala och regionala konstlivet – men den har aldrig ens varit recenserad i den lokala nyhetsdraken. I år kändes bristen särskilt skriande. Kritikern i mig jublade inför alla dessa rader av prov på landskap, porträtt och en ny tids genrebilder i alla tekniker, från skulptur och graffiti till olja, textil, akvarell och keramik. Ingen årgång har varit bättre. Märkligast var ändå det klassiska landskapsmåleriets återkomst, och ingalunda som plötslig retrotrend.

Vad är landskapsmåleri?

En av alla tiders största, inte ens själv landskapsmålare, Leonardo da Vinci, gav normen. Konstnären skulle inte bara vara illustratör utan poet, en skapare av nya världar.

Senare krävde Goethe av landskapsmålaren helt nya kunskaper. Det räckte inte att behärska perspektiv, arkitektur och anatomi hos människor och djur. Lika nödvändiga var kunskaper i botanik och mineralogi för att fånga det karakteristiska hos träd, växter och olika bergarter. Han predikade för sitt alter ego, Eckermann:

”Landskapstecknandet främjar en lugn attityd. Det befriar oss kanske inte från oss själva, ens inför all naturens skönhet. Däremot rymmer det ett stilla inslag av melankoli. Detta slår på angenämaste sätt följe med oss på ensamma promenader och inspirerar, även i omgivningar som inte är de lyckligaste.”

Konsten som utväg och hjälp i en svår tid?

Skulle jag koncentrera upplevelsen av årets Konstliv Sjuhärad till en enda konstnär, faller valet på en sentida import från Polen, Jolanta Nowaczyk, intressant för att hon på Ålgården i höst presenterat sig med just suveränt landskapsmåleri i olja, därtill hunnit med ännu en bred Borås-utställning, på Galleri Jeanette Ölund, också där med landskap i centrum, må vara mer abstrakta. Männslighetens ödesfrågor står i fokus, allt i rent naturmåleri. Tänka får vi göra själva.

Jolanta Nowaczyk, född i Gniezno i Polen 1980, kom till Borås härom året för att gifta sig med Borås-konstnären Maurits Ylitalo. När hon flyttade till Sverige hade hon tolv års konststudier bakom sig, även akademiska.

Hennes polska hemstad är förstas inte heller någon världsstad, trots rika konstkatter från en mer än tusenårig historia. Staden totalförstördes av svenskarna i slaget vid Gniezno 1656, tillföll Preussen 1793 och blev åter polsk 1919. Den har inte stort mer än 70.000 invånare, däremot ett i relation till Sverige dramatiskt förflutet, och likaså en historisk grund att relatera sin konst till. Men då är vi redan framme vid nuets problem.

Hon berättar:

– Jag tror inte att konst bara är en skulptur eller målning. Nånting ligger där bakom, erfarenheter, hem och folk som format oss, ibland också tvingat fram en form. Naturligtvis finns även ett inslag av politik, därför att det som händer i ett land ger större eller mindre plats för utveckling. Sverige låter mig vara det jag vill vara. Därför vill jag se det här landet som mitt hem. Vi alla vill samma sak: leva i fred, ha mat att äta, någon att älska och bli behandlad med respekt. Jag förstår inte varför vi gör allt så motbjudande och komplicerat. Jag förstår inte varför människor inte kan acceptera livets och naturens regler. Jag förstår bara inte. Min morfar sa strax innan han dog: ”Det går så snabbt, livet går så snabbt.” Kanske skulle vi ibland tänka så, uppskatta att vi varje dag har möjlighet att göra livet bättre.

>>>

Jolanta Nowaczyk relaterar till sin barndom: – Då jag var barn trodde jag världen var allt jag såg på gatan – träden, husen, cyklarna och alla andra barn. Jag trodde att bakom träden och kullarna fanns okänt land som jag kanske aldrig kunde få se, det var så avlägset. Jag drömde och föreställde mig detta land. Likadant med livet. Jag trodde allting var enkelt. Mat var vad som plötsligt fanns på fatet. Året gick ut på att ibland vara ledig från skolan. Det fanns en viktig veckodag – måndag då mamma hämtade hem mig från förskolan. Med tiden lärde jag mig att denna vackra värld kunde vara ond, full av lögn och manipulation. Allt hade orsak men också en baksida – och det gick inte att fatta hur människor kunde vara så onda. Jag minns tider när solen bara gick upp och sedan ned, när varma vindar smekte min kind. Jag längtade tillbaka dit, till solen, färgerna, en himmel i skärt och orange. Jag ville fly och se allt ovanifrån. Naturen och de lyckliga dagarna – det är detta hon fångar i sin konst. – Jag tycker om att vara i min egen värld. Jag behöver inga droger för att känna mig fri och se något bakom det vi alla ser. Jag kan sitta i trädgården, se på samma träd och inse att varje dag är ny. För mig finns skönheten och

miraklet just här och nu, om vi bara uppskattar vad vi har. Det finns inte mycket filosofi i min konst, i dess lycka och barnsliga förhoppningar, nedfrysta i olja, tusch och duk. Jag hoppas jag inte låter för naiv. Detta är bara mitt enkla sätt att se på saker och ting.

När Jolanta Nowaczyk kom till Borås såg hon i huvudsak sin konst som abstrakt. Abstrakt måleri betydde den gången frihet. Varför blev hon då i höst plötsligt landskapsmålare?

Något hade hänt med henne i Borås. Hon berättar: – Borås påverkade mitt måleri enormt mycket, speciellt skogen här, så mörk, mystisk och skrämmande. Jag är lite rädd för att möta den. Naturen i Sverige är verkligen fantastisk. I Polen är landskapet väldigt platt.

Naturen som element har länge funnits i hennes skapande. Nyligen började hon titta på naturkanalen National Geographic Wild. Naturen och de öppna vidderna kan ju både skänka glädje och väcka melankoli.

– Måleriet är en kamp där jag söker perfektion. Jag börjar om hela tiden, söker ständigt bättre på. Allt kan dock inte förklaras. För mig måste konsten vara ärlig, liksom vi alla måste vara ärliga inför konsten. Borås förlöste, men frigörelsen öppnade också ögonen.

Något hade ju också hänt i Polen, samtidigt med hennes resa hit, men i hemlandet fanns också historien. Hennes hemstad Gniezno, ”den vita örns stad”, 50 km nordost om Poznan, har rötter från 600-talet och var i tidig medeltid Polens huvudstad, innan den flyttades till Krakow år 1038. Än i dag är den vita örnen nationssymbol i Polens flagga. Legendan berättar om tre bröder, stamfäderna Lech, Czech och Rus, som vandrade runt och sökte boplats för sina folk. När de stannade till i en glänta hörde de prassel i en ek. Där satt en vit örn, och där valde Lech att bo. Czech fortsatte åt söder och Rus åt öster. Lechs första stad liknade ett fågelbo (gniazdo), och hans stad Gniezno blev därmed Polens första huvudstad.

Men all glans förgår. Från Jolanta Nowaczyks hemland har på senare år ett par miljoner polacker utvandrat, flest 2008, då landet gick med i EU. Orsak: löner som utomlands kunde vara tre gånger större än de polska och arbetslöshet i hemlandet på nära 20 procent. Nu går det raskt uppåt igen. I juli i år låg arbetslösheten på 8,6 procent, den lägsta på 25 år. Men problemen i stort löses inte lika lätt. Nationaldagen 11 november är nu ofta en orosdag. Den firas för oavhängighetsdagen 1918, då landet i 123 år varit delat mellan Ryssland, Preussen och Österrike. Sen årtal hålls omfattande protestdemonstrationer, ibland med våldsamma kravaller, ofta högerextremistiska. Samtidigt med Jolanta Nowaczyks första utställning i Borås 2015 demonstrerade 25 000 polacker i Warszawa mot främlinginvandringen under slagordet Polen åt polackerna, samtidigt som en EU-flagga brändes under appellen EU macht frei – Konzentrationslager Europa, orden som mötte offren i Auschwitz. Maskerade hopar bar runt antimuslimska appeller. Åter andra gick fram med nationalistiska plakater. Landet

runt demonstrerade en militant katolsk rörelse, All-polsk ungdom, under hattexter mot ekonomiska migranter, jämsides med att Polen självt var utsatt för den näst största utvandringen i landets historia – mellan 2,6–2,7 miljoner till särskilt Tyskland och Storbritannien, med Nederländerna, Norge och Frankrike därefter. Siffrorna närmade sig emigrationen för 100 år sen då 3,5 miljoner polacker for till USA.

Polens tillväxt har dock varit stark de senaste åren. Från 2004 till 2014 gick BNP upp med 3,9 procent. Sveriges ligger på 1,7. EU-snittet är 0,9. 2014 var just Polen det land i EU som fick överlägset mest bidrag från EU-systemet. Sverige anser att de länder som får mycket EU-stöd även borde ta emot flyktingar. Men det hör samman inte polska regeringen.

Plötsligt ser jag motbilden mot allt detta negativa i Jolanta Nowaczyks stora, fantastiska bilder. Jag har upplevt liknande appeller i Gerhard Richters och Ola Billgrens konst, också hos dem förbluffande ofta i landskapsmåleri, dessemellan här på hemmafronten i Johan och Michael Lindbergs inte mindre fantastiska landskap, eller i Olafur Eliassons märkliga installation Ice Watch på klimatkonferensen i Paris (tolv 15.000 år gamla isberg i en cirkel, med 20 meters diameter, hopdragna med bogserbåt på Grönland med landets forne premiärminister Kuupik Kleist vid styrningen, för att sedan på två veckor i Paris smälta och synnerligen effektivt illustrera klimathoten). Också det en form av landskapskonst.

Nu får Jolanta Nowaczyk oss att tänka i Borås, lika övertygande så vitt jag förstår. Konsten som utväg och motbild i en svår tid. Här eller där är likgiltigt. Così fan tutte. Plötsligt tycks alla göra samma sak.

■ ROLF HAGLUND